

SANTRAUKA

Šio vertinimo tikslas yra padėti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai tinkamai pasirengti 2014–2020 m. ES struktūrinės paramos programavimo laikotarpiui, atkreipiant dėmesį į 2007–2013 m. laikotarpio pamokas, atsižvelgiant į naujus reikalavimus, keliamus programuojant 2014–2020 m. laikotarpio intervencijas ir užtikrinant švietimui ir mokslui skiriamos ES struktūrinės paramos panaudojimo kokybę, veiksmingumą bei nuoseklumą.

Rengiant vertinimo ataskaitą pirmiausia buvo atlikta bendro Lietuvos ir ES švietimo politikos konteksto apžvalga. Šiame etape nustatyti svarbiausi strateginiai ir programiniai dokumentai bei juose įvardyti nacionaliniu ir ES lygmeniu aktualūs tikslai, prioritetai bei uždaviniai švietimo ir mokslo srityse. Siekdami pagrįsti jų aktualumą 2014–2020 m. ES struktūrinės paramos programavimo laikotarpiu vertintojai atliko antrinių informacijos šaltinių (teisės aktų, statistikos duomenų, anksčiau atliktų vertinimų išvadų) analizę, darbo grupėse ir per interviu diskutavo su švietimo ir mokslo politikos įgyvendintojais bei naudos gavėjais, parengė atskirų sričių – ikimokyklinio, bendrojo ir neformaliojo ugdymo, studijų, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, profesinio mokymo ir mokymosi visą gyvenimą – stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizę. Šią analizę dar labiau išplėtė 2007–2013 m. laikotarpio intervencijų rezultatyvumo analizė, kurioje daugiausia dėmesio skirta lėšų įsisavinimo ir produkto rodiklių pasiekimo vertinimui, taip pat Estijos ir Slovėnijos patirčių įgyvendinant intervencijas švietimo ir mokslo srityse analizė.

Esamos situacijos ikimokyklinio, bendrojo ir neformaliojo ugdymo srityje analizė atskleidė, kad Lietuvoje tebėra aktuali ikimokyklinio ugdymo prieinamumo problema, o bendrojo ugdymo kokybė kenčia nuo nepakankamai atsinaujinančio pedagoginio personalo, prastos psichologinės aplinkos. Taip pat konstatuota, jog ugdymo procese trūksta naujausių technologijų taikymo, prastai tenkinami individualūs mokinių poreikiai, netolygus ugdymo įstaigų tinklas stokoja efektyvumo (vieno mokinio ugdymo kainos skirtumai tarp mokyklų siekia iki 5 kartų) ir reikalauja daug išteklių, kuriuos būtų galima skirti ugdymo kokybei gerinti. Remiantis statistikos duomenimis, Lietuva stipriai atsilieka nuo kitų ES šalių pagal dalyvavimą ankstyvojo ugdymo programose, taip pat pastebimas gana didelis ikimokyklinio ugdymo įstaigų lankymo atotrūkis tarp miesto ir kaimo (mieste ikimokyklinio ugdymo įstaigas lanko tris kartus didesnę vaikų dalis).

Profesinio mokymo srityje 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos programavimo laikotarpio intervencijomis siekta spręsti pagrindines profesinio mokymo sektoriaus problemas: buvo gerinama profesinio mokymo infrastruktūra ir mokymosi aplinka, kuriama kvalifikacijų sistema, rengiamos modulinės profesinio mokymo programos, pertvarkomas profesinio mokymo turinys, plėtojami kokybės užtikrinimo mechanizmai, tobulinama profesijos mokytojų kvalifikacija, vystoma profesinio orientavimo sistema, plėtojama suaugusiesiems ypač aktuali savarankiško ir neformaliojo mokymosi pasiekimų vertinimo ir pripažinimo sistema. Daug investuota į aukšto technologinio lygio sektorinius praktinio mokymo centrus, kuriuose visų Lietuvos profesinių mokyklų mokiniai turės galimybes atlikti praktinį mokymą, pabaigę bazinio mokymo modulius arčiau namų esančioje įstaigoje. Vis dėlto nemažos dalies įgyvendintų intervencijų mastas buvo nepakankamas ir visi pradėti darbai turi būti tęsiami toliau remiant kokybinius pokyčius profesinio mokymo srityje. Siekiant gerinti profesinio ir suaugusiųjų mokymo paslaugų kokybę ypač svarbu sustiprinti profesijos mokytojų ir andragogų technologines ir kūrybines kompetencijas, remti švietimo įstaigų aktyvią socialinę partnerystę formuojant švietimo turinį ir bendradarbiaujant praktinio mokymo srityje, stiprinant kitas prielaidas, kad būtų užtikrintas kokybiškas profesinis mokymas ir suaugusiųjų švietimo įstaigų valdymas.

Nepaisant 2007–2013 m. laikotarpio investicijų, suaugusiųjų dalyvavimas mokymosi visą gyvenimą veiklose tebėra žemas. Atliekant vertinimą nustatyta, kad 2007–2013 m. laikotarpiu daugiausiai investuota į aukštos kvalifikacijos viešųjų paslaugų darbuotojų, bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo asmenų mokymą. Nekvalifikuotų ir žemesnės kvalifikacijos dirbančių asmenų, kurie sudaro daugiau negu

pusę visos šalies darbo jėgos, mokymuisi iki šiol skirta nepakankamai dėmesio – jie kur kas rečiau dalyvavo mokymosi visą gyvenimą veiklose negu gausiausiai finansuotos suaugusiųjų grupės. Pokyčius mokymosi visą gyvenimą srityje riboja ir suaugusiųjų įsitikinimas, jog mokytis jau per vėlu. Šis įsitikinimas kyla iš menko visuomenės informuotumo apie naujausius ugdymo tikslus, siekiamas išugdyti kompetencijas ir jų naudą. Didelis struktūrinis nedarbas šalyje rodo, kad didelės dalies asmenų švietimo sistemoje įgytos kompetencijos yra nepaklausios darbo rinkoje, todėl būtina skatinti suaugusiuosius įsitraukti į mokymosi visą gyvenimą veiklas, kad jie įgytų reikiamų įgūdžių ir taip padidintų savo konkurencingumą darbo rinkoje.

Analizuojant situaciją studijų srityje pastebėta, kad Lietuvai tapus ES nare išaugo finansavimas, skiriamas studijų sistemai modernizuoti. Šalies aukštosios mokyklos iš esmės atnaujino studijų programas, optimizavo aukštųjų mokyklų vidinę struktūrą, įdiegė kokybės valdymo sistemas, dėstytojai intensyviai tobulino kvalifikaciją, buvo parengta ir išleista daug mokslinės, akademinės, metodinės literatūros, išsiplėtė tarptautinis bendradarbiavimas studijų srityje, dėstytojų ir studentų akademinio mobilumo galimybės. Nepaisant teigiamų pokyčių, spręstinių problemų šioje srityje yra daug. Studijų kokybė (turinys, struktūra, dėstomieji dalykai ir studijų perteikimas) neatitinka darbo rinkos ir visuomenės poreikių, fragmentiškas socialinių partnerių įtraukimas į studijų turinio formavimą, praktinių įgūdžių stoka, į procesą, bet ne į rezultatus nukreiptos studijos ir menkai išplėtos karjeros paslaugos lemia santykinai prastą studijas baigusiuoju įsidarbinimo lygį bei studijų Lietuvoje patrauklumo mažėjimą. Analizuojant statistinius duomenis pastebėta, kad vis daugiau potencialių Lietuvos studentų studijuoti išvyksta į užsienį, o aktualūs įvairių socialinių grupių, nesančių formaliojo švietimo sistemoje, poreikiai netenkinami. Nustatytas poreikis gerinti studijų kokybę, patrauklumą ir prieinamumą, toliau efektyvinti aukštųjų mokyklų tinklą ir modernizuoti studijų infrastruktūrą bei aplinką.

Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros srityje konstatuota, kad Lietuva per pastaruosius kelerius metus padarė tam tikrą pažangą, ir tai atspindi aukštesnė užimama vieta Inovacijų Sąjungos švieslenteje skelbiamame šalių reitinge. Nepaisant uždelstų 2007–2013 m. laikotarpio intervencijų, kuriomis siekiama stiprinti tyrėjų gebėjimus, bendras tyrėjų skaičius šalyje didėja, jie vis sėkmingiau konkuruoja teikdami paraiškąs įgyvendinti 7 bendrosios programos finansuojamus projektus, sukuriama vis daugiau kokybiškų mokslinės veiklos rezultatų. Mokslinių tyrimų infrastruktūros plėtra, įrangos laboratorijose atnaujinimas ir panašios intervencijos gerokai sustiprino mokslo sektoriaus potencialą vykdyti aukšto lygio MTEP veiklas ir intensyviau bendradarbiauti su verslo sektoriaus atstovais. Tiesa, būtent mokslo ir verslo bendradarbiavimo srityje Lietuva ir toliau susiduria su didžiausiais iššūkiais: verslo įmonės santykinai labai mažai investuoja į žinių įgijimą ir MTEP veiklas, žinių perdavimo galimybės išnaudojamos prastai, bendrai vykdomų MTEP veiklų mastas menkas, todėl kuklūs ir jų rezultatų komercinimo rodikliai. Taip pat atliekant vertinimą pastebėta, kad mokslinių tyrimų ir eksperimentinės veiklos srityje aktualu stiprinti tarptautiškumo dimensiją ir sudaryti palankesnes sąlygas Lietuvos tyrėjams tobulinti kvalifikaciją užsienio mokslo ir studijų institucijose bei žinioms imliose įmonėse, pritraukti ir (ar) susigrąžinti aukšto lygio tyrėjus iš užsienio, skatinti vietos tyrėjus vykdyti aukšto lygio MTEP veiklas.

Šios ir kitos vertinimo išvalgos buvo panaudotos teikiant siūlymus dėl Lietuvai 2014–2020 m. laikotarpiu aktualių investicinių prioritetų, konkrečių uždavinių ir atskirų juos sudarančių veiklų bei stebėsenai tinkamų rezultato ir produkto rodiklių. Remiantis įdirbiu ir nuolatinėmis diskusijomis ar konsultacijomis su Švietimo ir mokslo ministerijos turininių departamentų, ES paramos koordinavimo departamento, ministerijai pavaldžių institucijų, kitų ministerijų ir Europos Komisijos atstovais suformuluoti siūlymai dėl kiekvieno konkretaus uždavinio aprašymo, pasiūlant įgyvendinimo schemas išdėliuotos planuojamos veiklos, parengti stebėsenai numatytų naudoti rodiklių aprašymai, pateikti siūlymai dėl finansuojamų projektų ir konkursų valdymo ir koordinavimo ministerijoje.

2014–2020 m. laikotarpiu investuojant į ikimokyklinį, bendrąjį ir neformalųjį ugdymą pirmenybė turėtų būti teikiama intervencijoms, kurios prisidėtų sprendžiant esmines – prastų mokymosi rezultatų ir ankstyvo pasitraukimo iš švietimo sistemos – problemas. Atitinkamai panaudojant Europos socialinio fondo lėšas pirmiausia bus siekiama mažinti iš mokyklos anksti pasitraukiančiųjų skaičių ir gerinti

mokinių pasiekimus mažinant skirtumus tarp miesto ir kaimo, berniukų ir mergaičių, taikant individualizuotas ugdymo programas, plėtojant pasiekimų vertinimo ir stebėsenos sistemą, tobulinant pedagogų kvalifikaciją, pritraukiant gabius specialistus į pedagoginę veiklą, gerinant bendradarbiavimą tarp ugdymo įstaigų ir tėvų, ankstyvą mokinių karjeros planavimą, neformaliojo ugdymo įvairovę ir prieinamumą, siekiant, kad daugiau jaunuolių pasirinktų profesinį mokymą. Europos regioninės plėtros fondo lėšos bus investuotos į švietimo aplinkos tobulinimą ir švietimo institucijų tinklo efektyvumo didinimą.

Atsižvelgiant į nustatytą poreikį tobulinti studijų Lietuvoje patrauklumą, gerinti kokybę ir atitiktį darbo rinkos bei visuomenės poreikiams, bus investuojama į studijų turinio tobulinimą ir mokymosi aplinkos gerinimą. Bus skatinamas aktyvesnis socialinių partnerių įtraukimas į procesą, investuojama į dėstytojų profesionalumo didinimą, kuriamos paskatos tobulinti praktinius įgūdžius, stiprinamas aukštojo mokslo tarptautiškumas. Pritaikant studijas mokymuisi visą gyvenimą ir taikant socialines bei finansines paskatas studentams iš mažai atstovaujama socialinių grupių numatoma didinti studijų prieinamumą. Šios intervencijos turėtų padidinti studijų atitiktį darbo rinkos ir visuomenės poreikiams ir padėti pritraukti daugiau asmenų studijuoti.

Moksliniai tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros srityje daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama paskatinti verslo ir mokslo sektorių bendradarbiavimą, remti bendrai vykdomų veiklų rezultatų komercinimą ir sustiprinti MTEP sistemos dalyvių (pirmiausia mokslininkų ir kitų tyrėjų, MTEP personalo) gebėjimus, lemiančius vykdomų MTEP veiklų kokybę. Panaudojant Europos regioninės plėtros fondo lėšas bus aktyviai remiami bendri mokslo ir verslo projektai, prisidedantys prie sumanosios specializacijos strategijos prioritetų įgyvendinimo, skatinamas MTEP veiklų rezultatų komercinimas mokslo ir studijų institucijose, investuojama į bendradarbiavimą skatinančias MTEPI infrastruktūras (pvz., kompetencijos centrus), skatinama sukurtų infrastruktūrų integracija į europines mokslinių tyrimų infrastruktūras. Panaudojant Europos socialinio fondo lėšas atskirai bus skiriama dėmesio intervencijoms, skirtoms skatinti tarptautinį, tarpsektorinį ir tarpinstitucinį tyrėjų mobilumą, remti jaunųjų tyrėjų rengimą, prisidėti prie mokslo populiarinimo, sudaryti sąlygas stiprinti bendruosius tyrėjų gebėjimus. Gana didelė investicijų dalis bus skirta remti tyrėjų ir jų grupių vykdomas MTEP veiklas.

Profesinio mokymo srityje 2014–2020 m. intervencijomis būtina investuoti į tas sritis, nuo kurių priklauso profesinio mokymo kokybė. Tai Lietuvos kvalifikacijų sandaros formavimas, pedagoginio personalo kvalifikacijos tobulinimas, mokymosi turinio ir priemonių atnaujinimas, švietimo vadybos ir valdymo stiprinimas. Toliau svarbu stiprinti profesinio mokymo infrastruktūrą, ypač investuojant į bazinio profesinio mokymo kokybę ir bendrabučių sutvarkymą profesinėse mokyklose, kuriose yra sektoriai praktinio mokymo centrai ir kurios turės priimti iš toliau atvykusius mokinius. Numatoma tęsti didžiąją dalį intervencijų, vykdytų 2007–2013 m. laikotarpiu, jas išplečiant ir papildant aktualiomis veiklomis. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos gyventojai yra linkę savo kvalifikaciją tobulinti savarankiškai, itin daug dėmesio bus skiriama neformaliojo ir savarankiško mokymosi pripažinimo procedūroms sukurti. Taip pat, atsižvelgiant į gerai parengtų, kvalifikuotų specialistų, kurie turi darbo rinkai reikalingų įgūdžių, stoką, bus itin remiama aktyvesnė socialinė partnerystė švietimo formavimo procesuose tam, kad būtų stiprinamos prielaidos kokybiškam praktiniam mokymui ir užtikrinta profesinio ir suaugusiųjų mokymo atitiktis darbo rinkos poreikiams.

Atsižvelgiant į problemas, nustatytas mokymosi visą gyvenimą srityje, 2014–2020 m. laikotarpio investicijomis bus siekiama į bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir studijų programas įtraukti mažiau mokymesi dalyvaujančias asmenų grupes. Taip pat bus investuojama į kokybiškų karjeros paslaugų teikimo užtikrinimą ir mokymosi visą gyvenimą koncepcijos populiarinimą. Dalis lėšų bus skirta galimybių atlikti kokybišką praktinį mokymą plėtrai paskatinti ir viešąsias paslaugas teikiančių darbuotojų, švietimo įstaigų vadovų, administracinio personalo, visų švietimo lyderių kvalifikacijai tobulinti.